

F.C.S. SCHILLER'İN PRAGMATİK HÜMANİZMİNDE FELSEFİ VE BİLİMSEL METOTLARA DAİR ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Nihat DURMAZ*

ÖZ

Soyut veya natüralist bir yapıda olan felsefi ve bilimsel metotlar yerine her ikisini de kapsayacak bir metot ortaya koymayı hedefleyen Schiller, böyle bir hedefi gerçekleştirmek için her iki metodu insan doğasına bağımlı bir şekilde ele almıştır. Bu durum, pragmatik hümanist metodun gerçek ve doğrulanabilir bir anlama sahip olmasını ve deneyim alanı içerisinde kalmasını sağlamıştır. Böyle bir çerçeve, yeni metodun gerçekliği bize görüldüğü biçimde, bilimleri de insanın ilgi ve eğilimlerine bağımlı bir şekilde açıkladığını gösterir. Bu husus, yabancı ve bilinmez bir insandan ziyade her türlü kusurla donatılmış bir sıradan insanın merkeze alındığı hümanist bir yapıyı temsil eder. Schiller, bu yapı sayesinde bilim ve felsefe arasında var olan ayrımın ortadan kalkacağını iddia eder.

Anahtar Kelimeler: F.C.S. Schiller, Pragmatik Hümanizm, Metot, Felsefe, Bilim.

A CRITICAL APPROACH TO PHILOSOPHICAL AND SCIENTIFIC METHOD IN F.C.S. SCHILLER'S PRAGMATIC HUMANISM

ABSTRACT

Schiller aimed to provide a method to cover both, rather than philosophical and scientific methods, in an abstract or naturalist structure. In order to achieve such an aim, he has dealt with both methods in a manner dependent on human nature. This issue has enabled the pragmatic humanist method to have a real and verifiable meaning and to remain within the realm of experience. Such a framework shows that the new method explains the reality as it appears to us, and the sciences in a manner dependent on the interests and tendencies of man. This represents a humanist structure that is centered on an ordinary person equipped with all kinds of defects rather than a foreign and unknown person. Schiller argues that the distinction between science and philosophy will disappear by this structure.

Keywords: F.C.S. Schiller, Pragmatic Humanism, Methods, Philosophy, Science.

---

* Dr., Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi.
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), <http://flsfdergisi.com/>
2018 Güz/Autumn, sayı/issue: 26, s./pp.: 429-441.
ISSN 2618-5784

Makalenin geliş tarihi: 27.09.2018
Makalenin kabul tarihi: 07.11.2018

Giriş

Pragmatik hümanizm¹, Batı düşünce geleneği tarafından kabul edilen bilimsel metodu hem eleştirdiği hem de nasıl bir metot ortaya konulmasına dair değerlendirme ortaya koyduğu için önemli bir felsefi düşüncedir. Bilindiği üzere Antik Yunan'da bilimsel metoda dair en önemli düşünceler, Aristoteles'in *İkinci Analitik*'inde ele alınmıştır. Bu eserde mantığın kendisini konu edinen Aristoteles, modern döneme kadar etkisini sürdürecektir bir anlayışı ortaya koymuştur.² Buna ilaveten Aristoteles'in *Fizik* ve *Metafizik* eserleri de bilimsel metot ile ilgili önemli bilgiler içermektedir. Aristoteles'in belli problemleri analiz ederek oluşturmaya çalıştığı bilim felsefesinin tümevarım ile tümdengelim metotları üzerinde yükseldiği iddia edilebilir. Nitekim bilimsel araştırmalarda geçerli olan bu metotların gözlemlerden genel ilkelere ve yeniden gözlemlere şeklinde döngüsel bir süreci temsil ettiği belirtilmelidir. Bu süreç, bilim adamının olgulardan hareketle açıklanabilir ilkeler ve söz konusu ilkelere hareketle de olguya dair öncüller ortaya koyması şeklinde deveran etmektedir. Bu deveranda tümevarım, gözlemlerden açıklayıcı ilkelere ulaşırken tümdengelim ise açıklayıcı ilkelere yeniden gözlemlere dönüşte kullanılır. Böylelikle Aristoteles'in tümevarım metodunu olgulardan genel ilkeler çıkarırken, tümdengelim metodunu ise genel ilkeleri olgulara uygularken kullandığı görülür.³

Aristoteles'in bilimsel metoda dair söz konusu yaklaşımı, Ortaçağ'da önemli bir gelişim gösterse de on altıncı ve on yedinci yüzyıldan itibaren ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin Galileo ve Francis Bacon tarafından sistemli bir şekilde ortaya konulduğu, Descartes ile de önemli bir noktaya ulaştığı vurgulanmalıdır. Bilim çağının doğuşu olarak ifade edilen on altıncı yüzyılda Galileo, fizik ve astronomi alanında ortaya koyduğu düşüncelerle modern bilimin inşasında önemli bir figür haline gelmiştir. Onun böyle bir figür haline gelmesinde astronomide ilk defa teleskopu

¹ Schiller tarafından savunulan pragmatik hümanizmin pragmatizmin bir alt dalı olduğu belirtilmelidir. Nitekim hem yöntemsel hem de doğruluk problemi açısından her ikisinin aynı kulvarda yer aldığı görülür. Buna göre sonu gelmez metafizik tartışmalardan azade bir şekilde gerçeklik ve doğruluk ilişkisini ele alan pragmatik yönteme ek olarak pragmatik hümanizmin böyle bir sürece katkı sağlamak amacıyla yöntemini epistemolojik alandan metafizik ve etik alana da uyguladığı iddia edilebilir. Schiller'in doğruluğu, gerçekliğe dair inançlar olarak tanımlaması, söz konusu yöntemin pragmatizm ile ilişkisini ortaya koyması açısından önemlidir. (James, W., Pragmatizm, Çev. Tahir Karataş, İletişim Yay., İstanbul, 2017, s.178)

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Aristoteles, Organon IV: İkinci Analitikler, Çev. H. Ragıp Atademir, MEB Yay., İstanbul, 1996.

³ Rosee, John, A Historical Introduction to the Philosophy of Science, Oxford Univ. Press, New York, 2001, s.4-5.

kullanması, fizikte deneyime önem vermesi ve doğa kanunlarının açıklanmasında matematik ilmini merkeze alması belirleyici olmuştur. Doğada var olan düzeni matematiksel açıdan ele alarak objektif gözlem ile rasyonel teoriyi birleştiren Galileo’nun bir asır sonra Newton’la ortaya çıkacak olan mekanik bir doğa anlayışının temellerini attığı iddia edilebilir.¹

On yedinci yüzyıla gelindiğinde Descartes’in doğayla sınırlı olan matematiksel metodu felsefeye de teşmil etmeye çalıştığı görülür. Böyle bir çaba, felsefenin somut olandan soyut alana aktarılacak mutlak ve değişmez bir metoda sahip olmasını amaçlamaktadır. Bu amaç, felsefede açık ve seçik bilgilerin elde edilmesinin yanında bütün bilimlerin tek çatı altında toplanmasını da içermektedir. Descartes, böyle bir dönüşümü metodunun önemli iki ögesini oluşturan *sezgi* ve *tümdengelim* kavramlarıyla gerçekleştirmeye çalışır. Buna göre doğru/yanlış ilişkisinde belirleyici bir role sahip olan sezginin yanlışın tespitinde doğrunun garantörü pozisyonunda bulunduğu iddia edilebilir. Tümdengelim metodu ise eşyanın nihai bilgisine ulaşmak için gidilecek yolu belirler. Bu durum, felsefede muğlak kabul edilen tüm problemlerin çözüme kavuşturulacağı anlamına gelir.²

Modern bilimin inşasında hem Galileo, F. Bacon ve Newton’un hem de Descartes’in etkili olduğu ileri sürülebilir. Zira Bacon’un insan hayatını daha yaşanabilir bir duruma getirmek amacıyla deneyimi merkeze alması, bilgide önyargı ve inançtan ziyade deney ve gözlemi ön plana çıkarmıştır. Diğer yandan Descartes’in gerçeklik ile değerler âlemini ikiye ayırarak Kartezyen düalizme ulaşması, bilimin olgular dünyasında hiçbir engelle karşılaşmadan deney ve gözlemlerine devam etmesini sağlamıştır.³ Var olanı inceleyen bilim ile onu anlamlandıran felsefenin bu genel durumu, bilim ve teknolojinin sürekli değişim ve gelişim gösterdiği modern çağla birlikte ötekini önemsizleştiren bir tavra dönüşmüştür. Bilimin her alana hâkim olmasıyla beraber bu tavır, bilim lehine bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme, filozofların felsefi ve bilimsel metodu eleştirmesine neden olmuştur. Bu duruma vurgu yapan Abel, pragmatik hümanist anlamda yeni bir felsefi metodun inşası için felsefeyle ilgili *bilimlerin kraliçesi, bilginin en yüksek türü, bilimler üzerinde üstünlüğe sahip* söylemlerinin terk edilmesi gerektiğini

¹ Gordon, Scott, *The History and Philosophy of Social Science*, Routledge Publish., New York, 1993, s.19.

² Descartes, R., *Akılın Yönetimi İçin Kurallar*, Çev. Engin Sunar, Say Yay. İstanbul, 2013, s.18

³ Demir, Ö., *Bilim Felsefesi*, Sentez Yay., İstanbul, 2012, s.158-159.

iddia eder.¹ Winetrou, doğruluk iddiasında bulunan herhangi bir felsefi düşüncenin faydasız varlıkları inceleme alanından çıkarması, belirsiz ve anlaşılmasız ifadeleri terk etmesi ve yakın ilişki içerisinde olduğu bilimlerin karşılaştıkları problemlere makul çözüm önerileri sunması gerektiğini ileri sürer.²

Pragmatik Hümanist Metot ile Felsefi ve Bilimsel Metotlar Arasındaki İlişki

Yirminci yüzyıl filozoflarından olan Schiller, felsefi metodun yukarıda belirtilen dönüşümü gerçekleştirmesi için en büyük görevin filozoflara düştüğünü ifade eder. Söz konusu dönemin mevcut hali göz önüne alındığında toplumdaki tamamen kopuk, ağdalı dil kullanan pek çok filozofun varlığı görülür. Bu problemin çözümü için Schiller, filozofların bireysel problemlerini halletmelerini, toplumun her kesimi tarafından anlaşılır bir dil kullanmalarını³ ve çözümü mümkün olmayan konularla (metafizik problemler) hemhal olmamalarını önemli görür. Zira bu problemler, kendi bünyelerinde var olan doğruları değerlerinden fazla önemsediklerinden dolayı sıkıcı ve anlamsız bir hale dönüşmüşlerdir. Bu dönüşüm, felsefenin modernizmle beraber ortaya çıkan yeni duruma uyum sağlayamamasına neden olmuştur.⁴ Bu durumun farkında olan Schiller, felsefenin yeni durum karşısında takınması gereken tavrı şu sözlerle ifade eder:

Felsefenin itibarını kurtarmak için bilimlerin yanında onlardan farklı ancak onlarla uyumsuz olmayan bir yer bulunmalıdır. Felsefe, bilgi alanında kesin bir yere sahip olduğunu savunmalıdır ve bunu ya bilimlerle çatışmaya girmeden ya da çalışmalarını daha belirsiz veya daha zayıf bir şekilde tekrarlamadan yapmalıdır.⁵

Bu ifade, Schiller'in pragmatik hümanizminde felsefenin yeni metodunun bilimlerle ilişkisi üzerinden temellendiğini gösterir. Böyle bir temel, geleneksel felsefenin misyonunda önemli bir değişimin

¹ Abel, Reuben, *Pragmatic Humanism of F.C.S. Schiller*, King's Crown Press, New York, 1955, s. 110

² Winetrou, Kenneth, "Must Pragmatists Disagree? Dewey and Schiller", *Educational Theory*, Vol.10, I.1, s. 64

³ Schiller, F.C.S., "Must Philosophers Disagree?", *Proceedings of the Aristotelian Society Supplement*, Vol. 12, 1933, s. 129

⁴ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 100

⁵ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 86

gerçekleşeceğini de haber verir. Buna göre yeni misyonun felsefeyi anlamsız ve çözümsüz problemlerden ziyade bilimler arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir hüviyete büründürdüğü iddia edilebilir. Bu yeni durum, felsefenin olaylara daha bütüncül bir yaklaşım sergilemesini gerektirir ki iki veya daha fazla bilimin ilgili olduğu konularda birleştirme ve sentez faaliyetinin gerçekleştirilmesi için böyle bir niteliğin elzem gözüktüğü söylenebilir. Nitekim pragmatik hümanizm, bu teorinin temellendirilmesini yöntemin neliği ile bilimsel verilere nasıl bir ilavenin yapılması gerektiği üzerinden yürütür. Bu husus, fiziğin determinist ile etiğin indeterminist anlayışları karşısında felsefenin bir tavır almasını gerekli kılmaktadır. Buna ilaveten felsefenin sürekli gelişen bilimlere paralel olarak ortaya çıkan sorunların giderilmesinde de bilimlere yardımcı olması gerekmektedir.¹

Schiller tarafından değişimi elzem görülen felsefi metodun bilimler arasında arabuluculuk görevine teşmil edilmesi, mevcut bilimsel metodun da bu duruma uyumu sorunsalını ortaya çıkarır. Bu problem, insanın sahip oldukları vasıtasıyla doğaya birçok soru yöneltmesi açısından ele alındığında, metot olarak doğru ve faydalı olanı merkeze alan insana doğanın kesinlikle cevap vereceği, aksi halde herhangi bir yönelim olmadan doğanın sorulara cevap vermesinin mümkün olmayacağı fark edilmelidir. Nitekim James, doğayı kavrayacak yetenekte olan insanı diğer var olanlardan ayıran temel niteliğin belirleme ve belirlenme yeteneği olduğunu ifade eder. Bu özelliklerden dolayı insan, bir olay karşısında hem *seçilen* hem de *seçen* pozisyonunda olabilir.²

İnsanın doğaya belli sorular sorup cevap beklediği bir alan olan bilim, en genel anlamda *doğa, toplum ve düşünceyle ilgili daha ileri bilgi edinmeye yönelik bir araştırma alanı*³ olarak tanımlanır. O, doğa, toplum ve düşünceyle ilgili tespitlerini gözlemlerle ortaya koyduğu için faydalı ve aşılmaz varsayımlar bütünü olarak tarif edilebilir.⁴ Nitekim Schiller, bu hususu şöyle ifade eder:

Bilimler, çoğul bir yapıdadır; onlar pek çok varsayım elde ederler, birçok nesneyle uğraşırlar ve pek çok amaca hizmet ederler. Düşüncemizin sistematize olduğu ve birleştiği yerlerde bile bilim, pek çok durumun akışını kontrol etmek ve sınıflandırmak için

¹ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, ed. Louise S. Schiller, Columbia University Press, New York, 1939, s. 87-92

² Schiller, F.C.S., *Must Philosophers Disagree, Proceedings of the Aristotelian Society Supplement*, Vol. 12, 1933, s. 90

³ Frolov, Ivan, *Felsefe Sözlüğü*, Çev. A. Çalışlar, Cem Yay., İstanbul, 1991, s.54

⁴ Abel, Reuben, *Pragmatic Humanism of F.C.S. Schiller*, s. 65

böyle bir yola başvurur. Bu nedenle soyut bir kavramın birliği, çok sayıda somut uygulamanın kolaylaştırılması için bir araçtan başka bir şey değildir.¹

Bu ifadeler, felsefe ile bilim arasındaki temel farkın yöntemsel olduğuna işaret etmektedir. Zira bilim, olguya bağımlı bir şekilde başlangıç ve sonucu ortaya koyarken felsefe, insandan hareket ederek mantıksal veya metafiziksel sonuçlara ulaşır.² Schiller'in geleneksel felsefi metodu değiştirme çabası, bilimsel metodun da bazı dönüşümlere maruz kalmasını beraberinde getirmiştir. Aslında bu durumun ortaya çıkması, tamamen pragmatik hümanist metottan kaynaklanmaktadır. Zira insanı merkeze alan bu metot, daima değişen bir yapıda olduğundan geleneksel felsefeye ve bilimsel düşünceye uygulandığında her ikisini değiştirecek bir etkiye sahip olur. Bu etki neticesinde felsefenin bilimlerle ilişkisinde arabuluculuk görevi üstlenmesi, bu metodun doğal bir sonucu olarak gösterilebilir.

Felsefenin görev tanımını değiştiren pragmatik hümanist metodun diğer bir etkisi, bilimin mutlakçı yapısına dair pek çok sorunun oluşmasına zemin hazırlamasıdır. Zira Newton fiziğinin hâkim olduğu süreçte gerçeğe dair söylemlerinin mutlak ve nihai olduğunu iddia eden bilimin böyle bir eleştiriye maruz kalması kaçınılmaz gözükmektedir. Schiller, bilimin evrim teorisiyle beraber ilerlemeci bir niteliği ön plana çıkararak olumlu anlamda bir gelişim gösterdiğini ancak bulgularını işlerlik ve mevcut durum içerisindeki en iyi çözüm bağlamında değerlendirmedeği müddetçe mutlakçı yapısından kurtulamayacağını iddia eder. Ona göre pragmatik hümanist metodun benimsenmesi halinde bilimde rasyonellik ve test edilebilirlik hayati bir öneme sahip olur. Bu durum, bilimin sonuçlarının doğrulanabilir hatta doğruyu imal eden karakterde olduğunu göstermesi açısından önemlidir.³

Bilimsel doğruları mevcut sorunlara cevap verdiği sürece doğru kabul eden pragmatik hümanist metot, aksi bir durumla karşılaşıldığında eski olanın yerine yenisinin getirilmesi salık verir. Bu husus, bilimsel doğruların da diğer doğrular gibi bünyesinde sonluluğu ve bir zamana sahip olma niteliklerini barındırdığını ortaya koyar. Dil ve tarih açısından konuya bakıldığında bu husus açık bir şekilde görülebilir. Nitekim tarih açısından bilimsel doğruların sürekli gelişim gösterdiği bilinen bir vakıdır. Bir dille

¹ Schiller, F.C.S., "Why Pluralism?", *Proceedings of the Aristotelian Society*, Sy. 9, 1909, s. 196-197

² Yıldırım, Cemal, *Bilim Felsefesi*, Remzi Yay., İstanbul, 1991, s.25

³ Schiller, F.C.S., *Problems of Belief*, Hodder and Stoughton, New York, 1924, s. 47-48

karşılaştırma ve daha iyi ifadelerinin varlığı da dilin sabitlikten ziyade sürekliliğe sahip olduğunu göstermektedir.¹

Schiller, günlük deneyimlerle yakın ilişki içerisinde olan bilimsel metodun mutlak ve kesin ifadelerden azade bir şekilde varlığını tesis etmesi gerektiğini ileri sürer. Zira bilimsel metodun, işlerliğini test etmek amacıyla herhangi bir doğruyu sürekli gündelik deneyimlere maruz bırakması, mutlaklık iddiasının bilimde geçerli bir söylem olmadığını aşikâr etmektedir. Bu durum, *mevcut*, *eski* ve *şimdi* şeklinde üçe ayrılan doğrulardan bilimsel metodun *şimdi* ile alakalı olanı seçerek doğrunun hem işlevselliğini hem de değişebilirliğini artıracığını ortaya koyar ki bilim için en ideal olan budur.² Aksi halde bilimsel metodun yeniden mutlak ve kesin bir anlayışın hâkimiyetine girmesi kaçınılmaz gözüktür.

Bilimsel metodun mutlak olanla ilişkilendirilmesinin zorluğuna dair diğer bir husus, bilimin olguyla ilişkili olmasıdır. Mutlakçı yapı içerisinde insandan bağımsız bir gerçeklik olarak kabul edilen olgunun pragmatik hümanizm tarafından insana bağımlı bir hale getirildiği söylenebilir. Zira olgunun içerisinde halüsinasyon, illüzyon ve yanlış kavramlarını ifade edecek deneyimlerin bulunması, olgudan hareketle bulgularını ortaya koyan bilimsel metodun nihai ve mutlak bir söyleme sahip olamayacağını gösterir. Nitekim, Winetroun, olgu ile ilgili şunları ifade eder:

Olgular, hiç de doğanın katı, karşı konulmaz mükemmel güçleri değildir; aksine onlar seçimlerimizi, ilgilerimizi, umutlarımızı, korkularımızı üretirler. Onların şekli bakış açımıza, anlamları amacımıza, değerleri kullanımımıza bağlıdır... Olgular, tek başına ayakta kalmaz. Onlar, bilenden bağımsız değildir... Bilimler, daima olgularını uydurur(cook) ve seçer. Olgu, daima bir dereceye kadar sahtedir. Bir olgu, yorumlanıncaya kadar çok fazla bir şey değildir.³

Bu ifade, pragmatik hümanist metotta gerçeklik alanına ait olguların zihinden bağımsız bir anlamının olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü olgu, kendisini yorumlayacak bir özneye muhatap olması halinde anlam kazanır. Böyle bir anlam, bilimsel metoda uygulandığında bilim adamı ve olgu arasındaki ilişkide salt olgudan ziyade bilim adamının da dikkate alındığını

¹ Schiller, F.C.S., *Contemporary British Philosophy: Personal Statements*, s. 400

² Schiller, F.C.S., *Humanism; Philosophical Essays*, London and New York, 1903, s. 301

³ Winetroun, Kenneth, “Aspects of F.C.S. Schiller’s Concept of Truth”, *Educational Theory*, Vol.6, I.2, 1956, s. 108

gösterir. Bu hususun bilimsel metot için oldukça önemli bir değişim olduğu ileri sürülebilir. Nitekim Schiller, bilimin bu temel sorununu şöyle ifade eder:

Aslında bütün bilimsel veri ve gözlemler, başta kişisel konulardır. Onlar, belirli zaman ve mekânlarda belirli şartlar altında deneyimlenen ve onaylanan kişisel gözlemlerden doğar. Fakat onlar, bilimsel verinin bu statüsünü kabul etmeden önce onların tarihinde bu madde, daima ihmal edilir. Onlar, bu durumu objektif gerçekliğin ifşası olarak uydurur ve herhangi birinin hiçbir şeye borçlu olmadığı bağımsız varlıklar olarak ifade ederler.¹

Olgunun insandan bağımsız bir gerçeklik kabul edildiği bilimsel metotta bilim adamı, olgunun farkına sistemli ve düzenli araştırmalarla ulaşan ve bulgularının objektif olduğunu iddia eden bir karakterdedir. Abel, bu farkındalık sürecinin sonuçlarını, metodu ne kadar sağlam olursa olsun başlangıçtaki pek çok problemin varlığından dolayı sakıncalı ve geçici görür. Bu nedenle metoduyla olguyu belli kalıplara hapseden bilimin değişmez çizgilerle belirlenmiş bir kurallar bütünü olmadığı, aksine zamana ve şartlara göre esnetilebilir bir karakterde olduğu unutulmamalıdır.²

Pragmatik hümanizmin olguyu kendi metoduna göre yorumlayan ve gözlemciyi dikkate almayan bilimsel metodu eleştirmesi, kendi metodunu kullanmasından ziyade onu kesin çerçevelerle çizmesinden kaynaklıdır. Zira pragmatik hümanist metot, insanı sabit ve değişmez bir karakterde kabul etmediği için olgunun daima değişme olasılığına sahip olduğunu iddia eder. Buna göre bilimin değişebilir bir olgu ve gerçeklik alanını kabul ederek de araştırmalarını devam ettirebileceği ileri sürülebilir. Hatta bu noktada, oldukça büyük bir deneyim bile kazanabileceği ifade edilebilir. Bununla ilgili yapılması gereken, determinizmin doğada zorunlu bir olgu yerine üzerine fikir yürütülebilecek bir postulat ya da metot kabul edilmesidir. Böyle bir kabul hem daha basit hem de daha kullanışlıdır.³

Pragmatik hümanist metotta determinizmin bir postulat kabul edilmesi, doğadaki nedenselliğin zorunluluktan ziyade algılanma şekline büründüğünü gösterir. Diğer ifadeyle gördüğü bir durumla ilgili önceki yaşantısıyla bağlantılı bazı sonuçlar ortaya koyan insanın, karşılaştığı olaylardan örtük bir biçimde başka durumları da algıladığı söylenebilir. Bu husus, doğada bir zorunluluktan ziyade algılanmanın varlığını kanıtlar. Nitekim Schiller, algılananın var olması halinde onu algılayanın da var

¹ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 95

² Abel, Reuben, *Pragmatic Humanism of F.C.S. Schiller*, s. 58

³ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 170-171

olduğunu ve bu yüzden algılayanın varlığının dikkate alınmasını zaruri görür.¹

Diğer yandan pragmatik hümanist metot, determinizmin bilimsel araştırmalardan ziyade inançla elde edilen bir yöntem olduğunu iddia eder. Buna göre doğa ile beşerî bilimlere bakıldığında beşerî bilimlerin olgu hakkında determinist bir anlayışın olamayacağını doğa bilimlerinden önce gördüğü, doğa bilimlerinin de böyle bir görüşe zaman içerisinde geldiği ve determinizmi zorunluluktan ziyade metodun bir kuralı kabul ettiği söylenebilir. Bu durumun farkında olan Schiller, doğadaki bazı alışkanlıklardan dolayı belli kanunların -nedensellik- varlığını makul görürken bu alışkanlıkların mutlak kabul edilmesini reddeder. Çünkü ona göre insana hizmet etmesi için oluşturulan bu kanunları, ortalama istatistikler olarak görmek daha gerçekçi bir yaklaşımdır.² Bu hususa dair fizik bilimi ele alındığında onun, doğayla ilgili gözlemler neticesinde ulaştığı bulguların gelecek hakkında kesin ve değişmez söylemler geliştireceğine inandığı görülür. Ancak bu inanç, Schiller’in de belirttiği üzere, elektron seviyesine inildiğinde geçerli değildir. Sözelimi mekân ve hız, fizikte bağımsız alanlar olarak incelenirken pratik hayatta her ikisini ayırmak mümkün değildir. Teori ve pratik arasındaki bu ayrım bile fiziksel çıkarımlarda determinizm yerine indeterminizmin veya olasılığın varlığını gösterir.³

Doğa bilimlerine olasılığı dâhil ederek hem gelecek hakkında kesin bir hükmün verilemeyeceğini hem de bilim tarafından sistemine uymayan pratik olayların ihmal edilmesinin önüne geçmeyi hedefleyen pragmatik hümanist metodun bilim adamının şahsiyetini de ön plana alarak felsefi ve bilimsel metot açısından başarılı olacağı iddia edilebilir. Nitekim Schiller, bu hususu şöyle ifade eder:

Determinizm, bilimsel bir olgudan ziyade metodolojik bir varsayımdır... Bütün rasyonel tahminler sadece muhtemeldir... Eğer tahminler, tümdengelimse, öncüllerimizi değiştirdiğimizde onlar değişmek zorunda olabilirler; böylece bizim aktüel tahminlerimiz daima az ya çok hipotetiktir. Onlar, bir şey onları durdurmadıkça gerçekleşecektir, fakat biz onların oluşunu önleyebilme yeteneğine sahibiz.⁴

¹ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 37

² Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 208-209

³ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 168-169

⁴ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 211

Bu ifadeler, Schiller'in bilimi deneyimle ilişkili olmasına rağmen tahmin hatta hileyi bile barındıran bir alan olarak tanımladığını gösterir. Bu durum, insanı dikkate almayan veya algılamayan bir anlayışın mutlaklık iddiasında bulunmasının makul olduğunu ortaya koyar. Yukarıda belirtildiği üzere bilimde sonlu bir akla sahip olan ve tüm olguları birleştirmesi mümkün olmayan insanın merkeze alınması, mutlaklık iddiasının geçerli bir söylem olmadığını aşıkâr eder.

Pragmatik hümanizmin bilimsel metoda mutlaklık iddiası dışında diğer bir eleştirisi, bu metodun bazı konuları ihmal etmesi veya bilimsel düşünceye dâhil etmemesi hususudur. Schiller, felsefeyi sisteme entegre ederek bu hususu gidermeye çalışsa da mevcut bilimsel metot içerisinde gerekli dönüşümü gerçekleştirecek bir yapının olmadığını görür. Ona göre bilimsel metotta böyle bir yapının ihmal edilmesinin asıl nedeni, bilimin amaçsal bir yapıyı yeterinde kavrayamamış olmasıdır. Aslında bilimsel metotta amaçsal bir yön var olmasına rağmen bilim, araştırmalarında bu özelliğin birincil bir öneme sahip olduğunu kavrayamamıştır. Hatta aşırı bilim savunucularının –mantıksal pozitivizm- bilimin teleolojik yapısını merkeze almak bir yana bilimde böyle bir yapının olduğunu iddia etmenin bile karşısında olduğu söylenebilir.¹

Bilimin önemli konulardan bazılarını ihmal etmesinin diğer bir nedeni, bilimler arasında metotsal açıdan genel kurallar nezdinde bir birlikteliğin zaruriliğine rağmen daha spesifik konularda bir ayrıma gidilmesinin elzemliğidir. Bu durum, uzlaşılı kültürüne sahip olan bilimsel metodun başlangıçta soyutlama ve seçimlere yönelmesi anlamına gelir. Schiller, böylesi bir yönelimin olgu alanında her bilimin sadece kendisine ait bölümüyle ilgili araştırmalar yapmasına neden olduğunu iddia eder. Buna göre böyle bir sınırlandırma, her bilimsel alana ait özel bir metot ile amacın ortaya çıkmasına sebebiyet verir. Diğer ifadeyle her bilim, kendi amaç ve metoduna uymayanı kapsam dışı değerlendirerek onları ya yanlış kabul etmeyi ya da reddetmeyi tercih eder.²

Pragmatik hümanist metot, bilimsel metodun böyle bir sınırlandırmaya başvurmasını soyutlama olarak ifade eder. Bilimsel metot tarafından elde edilen verilere bakıldığında, bilimsel doğruların belli bir amaç içerisinde gerçekleştirilen deneyler ve sonuçlardan ibaret olduğu görülür. Halbuki bu noktada vurgulanması gereken en büyük eksiklik, hem bütüne ait bir belirlenimin olmaması hem de gözlemcinin dikkate alınmaması

¹ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 95

² Schiller, F.C.S., *Must Philosophers Disagree*, s. 4-5

hususudur. Bu husus, bilimsel metot tarafından her ne kadar reddedilse de bilimsel araştırmalarda bilim adamının şahsiyetinin önemli olduğunu ortaya koyar. Sözgelimi Freud, sekse takıntılı olduğundan uzmanlık alanı bu minvalde ilerler. Aynı durumun felsefe için de geçerli olduğun söylenebilir. Nitekim takıntılı olduklarından dolayı Mutlak’ı savunan pek çok filozof mevcuttur. Böylelikle bilimsel ve felsefi metotta gözlemler, inançlar ile söylemlerin failin kişiliğinden bağımsız düşünülemediği ileri sürülebilir. Bu durum, her iki alanla ilgili daha gerçekçi sonuçlar elde etmek amacıyla psikolojinin elzem olduğunu ifşa eder.¹

Schiller, insanı ihmal eden bilimsel metodu insan doğasına yabancılaşmasından ötürü de eleştirir. Bu eleştiri, bilimsel metodun gerçekliğin bir kısmını ele almasına rağmen tamamına sahip olduğunu iddia etmesinden kaynaklanır. Böyle bir iddianın insanı, kendinden ve doğasından utanan bir pozisyona getirdiği ileri sürülebilir.² Ancak söz konusu pozisyonun bilimsel metot tarafından amaçlarını gerçekleştirmek için oluşturulmuş bir kurgudan ibaret olduğu fark edilmelidir. Bu kurguda gerçeklik, objektif ve bağımsız bir karakterdedir. Bu nedenle gözlemci, deneyimlediği dünyadan edindiği bütün düzensizlikleri metot dışı kabul ederek itiraz edilmeyecek genel kurallara ulaştığını düşünür. Schiller, böyle bir kurgunun arabuluculuk misyonu yüklediği felsefeyle örtüşmediğini iddia eder. Zira pragmatik hümanist metodun geleneksel misyonunu değiştirdiği felsefe, olgular hakkında genel ve gerçek bilgiler elde etmek amacıyla kişiliğin ihmal edilmesini büyük bir eksiklik kabul ederek kurgulardan hareketle olguların oluşturulacağını kabul etmez. Bu anlayış, pragmatik hümanist metot açısından bilimin tamamlanmayışını ortaya koyar. Böylelikle pragmatik hümanist metot tarafından yeniden inşa edilen felsefi ve bilimsel metodun mutlakçı anlayışa ve araştırmalarında kişiliği soyutlayan yaklaşımlara karşı olduğu, geleneksel felsefe ile bilimin söz konusu metotla ilişkilendirildiğinde *bütüne* dair genel bir yaklaşımın elde edileceğini savunduğu görülür.³ Nitekim Schiller, böyle bir ilişki hakkında şunları ifade eder:

Felsefe ve bilimler arasındaki ilişki, ortak yaşama alanlarından birisi olmalıdır. Böylelikle bilimler, gerçekliğin resmini tamamlamak için felsefeye, felsefe de resimlere materyal sağlamak için bilimlere ihtiyaç duyacaktır.⁴

¹ Schiller, F.C.S., *Must Philosophers Disagree*, s. 9-10

² Schiller, F.C.S., *Comtemporary British Philosophy: Personal Statements*, ed. Muirhead, J.H., George Allen and Unwin Publishing, London, 1924, s. 387-389

³ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 95

⁴ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 95

“F.C.S. SCHILLER’İN PRAGMATİK HÜMANİZMİNDE
FELSEFİ VE BİLİMSEL METOTLARA DAİR ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM”
Nihat DURMAZ

Sonuç olarak pragmatik hümanist metot, bilimsel metodun genel kanunlardan hareketle elde ettiği sonuçların -söz konusu insan yaşamı olduğunda- uygulanamayacağını iddia eder. Ancak bilimin insan ve doğa açısından geleceği tahmin ve kontrol etmek amacıyla böyle bir çerçeve çizmesi, belli bir zaman ve mekân dâhilinde gerçekleştiği için bilim adamının mevcut duruma bağımlı olmaktan kurtulamama sorunsalıyla karşı karşıya kalacağı unutulmamalıdır. Bu husus, bilimsel metot tarafından elde edilen kanun ve ilkelerin bağımlı oldukları formların değişkenliğinden dolayı sabit kalamayacağı anlamına gelir. Nitekim Schiller, oluşun mevcut olanı sürekli sorgulayarak yeniliğe zorladığı için bilimsel sonuçların zorunlu ve genel geçer olamayacağını ileri sürer. Ona göre böyle bir düşüncenin yerine bilimde -felsefe de dâhil- her olgunun özel, bireysel ve tek olduğunun kabul edilmesi gerekir. Bu süreçte felsefenin görevi ise bilimin mevcut olgudan hareketle elde ettiğinin insani olandan soyutlanarak elde edildiğini ve bu nedenle objektif olamayacağını kanıtlamak olmalıdır.¹

---

¹ Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, s. 96-98

KAYNAKÇA

- Abel, Reuben, *Pragmatic Humanism of F.C.S. Schiller*, King's Crown Press, New York, 1955.
- Aristoteles, *Organon IV: İkinci Analitikler*, Çev. H. Ragıp Atademir, MEB Yay., İstanbul, 1996.
- Demir, Ömer, *Bilim Felsefesi*, Sentez Yay., İstanbul, 2012.
- Descartes, Rene, *Akılın Yönetimi İçin Kurallar*, Çev. Engin Sunar, Say Yay. İstanbul, 2013.
- Frolov, Ivan, *Felsefe Sözlüğü*, Çev. A. Çalışlar, Cem Yay., İstanbul, 1991.
- Gordon, Scott, *The History and Philosophy of Social Science*, Routledge Publish., New York, 1993.
- James, W., *Pragmatizm*, Çev. T. Karataş, İletişim Yay., İstanbul, 2017.
- Rosee, John, *A Historical Introduction to the Philosophy of Science*, Oxford Univ. Press, New York, 2001.
- Schiller, F.C.S., "Must Philosophers Disagree?", *Proceedings of the Aristotelian Society Supplement*, Vol. 12, 1933.
- Schiller, F.C.S., "Why Pluralism?", *Proceedings of the Aristotelian Society*, Sy. 9, 1909.
- Schiller, F.C.S., *Comtemporary British Philosophy: Personal Statements*, ed. Muirhead, J.H., George Allen and Unwin Publishing, London, 1924.
- Schiller, F.C.S., *Humanism; Philosophical Essays*, London and New York, 1903.
- Schiller, F.C.S., *Our Human Truths*, ed. Louise S. Schiller, Columbia University Press, New York, 1939.
- Schiller, F.C.S., *Problems of Belief*, Hodder and Stoughton, New York, 1924.
- Winetrou, Kenneth, "Aspects of F.C.S. Schiller's Concept of Truth", *Educational Theory*, Vol.6, I.2, 1956, ss.105-122.
- Winetrou, Kenneth, "Must Pragmatists Disagree? Dewey and Schiller", *Educational Theory*, Vol.10, I.1,
- Yıldırım, Cemal, *Bilim Felsefesi*, Remzi Yay., İstanbul, 1991.